

Notes mínimes sobre un paisatge: l'«omelic»

ESTEVE BETRIÀ

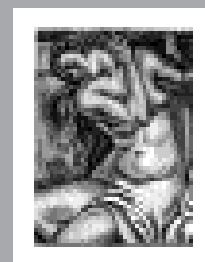
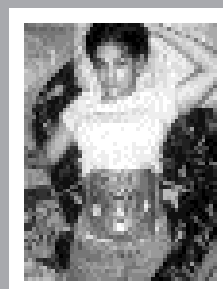
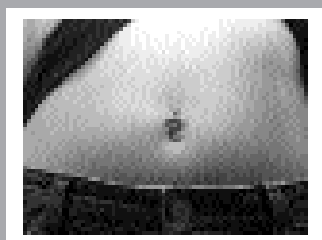
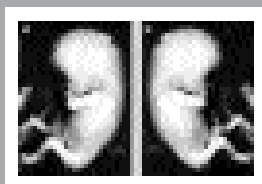
Com bé se sap, en el català oriental s'empra el mot *llombrígol* i en català occidental el mot *melic* per a fer referència a la depressió arredonida i arrugada que deixa al mig del ventre la secció del cordó umbilical. Encara que comparteixen un mateix ètim (tots dos geosinònims provenen del llatí vulgar *UMBILICULUS, diminutiu del clàssic UMBILICUS) i significat, les formes actuals d'aquests dos mots són, curiosament, el resultat de dues segmentacions populars, oposades entre

la cicatriu formada al mig del ventre en rompre's o tallar-se i assecar-se el cordó umbilical, amb un mot que, tret d'una possible dissimilació, segueix a la perfecció les lleis de la gramàtica històrica d'aquesta llengua: *ombligo*.

Sembla que en els parlars orientals catalans –en especial el de Barcelona– la forma *melic* substitueix cada dia més la forma *llombrígol*, tradicional en aquests parlars. I això no és gaire corrent, ja que la direcció dels canvis lèxics –i morfològics, fonètics, etc.–

és dels que millor s'ha transmès de generació en generació. Dit d'una altra manera, si bé els fills barcelonins de pares ponentins o patxetins acostumen a emprar la fonètica i la morfologia pròpies del català de Barcelona, en el lèxic –en especial en el cas de mots de referència íntima o familiar– l'adaptació al parlar barceloní no és, ni de bon tros, total.

Potser també s'hauria de tenir en compte que la pronúncia popular barcelonina de *llombrígol* és amb -o àtona,

elles i alhora no gaire freqüents. Així, en el cas del mot oriental *llombrígol* trobem històricament documentada la forma «ombelígol», amb una primera evolució que compleix perfectament amb les lleis de la gramàtica històrica del català; però, com a resultat d'una dissimilació, de l'aglutinació l'article masculí ILLU («lo») –l' en contacte amb vocal inicial («lombrígol»)– i de la palatalització de la /- soldada, el mot presenta actualment en el català oriental la forma «llombrígol».

També *UMBILICULUS és el mot del llatí vulgar que trobem com a punt de partença per a explicar l'actual forma del català occidental *melic*, resultant d'una disanàlisi –mala separació– de la combinació «l'omelic», interpretada com «(lo) melic». És una forma que en català nord-occidental encara es pot sentir en contextos fònics en què l'article es troba després de consonant: «Li miraven lo melic».

Curiosament una llengua tan pròxima al català com és el castellà designa, també a partir de *UMBILICULUS,

interdialectals catalans acostumen a anar de l'orient (Barcelona) cap a l'occident i del nord cap al sud.

S'ha suggerit una possible explicació d'aquesta insòlita «expansió lèxica» occidental –si més no en el parlar de Barcelona– en el fet que sovint les mainaderes i les dides que fins no fa gaires dècades tenien cura de la canalla de la burgesia barcelonina procedien molt sovint del ponent i del sud de Catalunya. Naturalment aquestes dones empraven el seu lèxic occidental per a comunicar-se íntimament amb els infants dels quals tenien cura, i poques coses eren –ara tot ha canviat força– tan íntimes i familiars com les referències al melic/llombrígol de les criatures.

Per a reforçar la transmissió familiar o íntima del mot occidental *melic* en el parlar de Barcelona, també s'hauria de tenir en compte que, entre els parlants occidentals traspassats en gran nombre a la capital de Catalunya durant la segona meitat del segle XIX i al llarg de tot el XX, probablement aquest terme

és a dir [u], terminació que sovint és interpretada com a poc genuïna, com a castellanisme. Llavors el parlant barceloní, que com hem vist és possible que conega, encara que siga passivament, la forma occidental, pot creure que la forma més genuïnament catalana siga el mot occidental *melic* i que se'l faça seu amb la idea que cal millorar la llengua, netejant-la de mots suposadament espuris. És allò de la ultracorrecció.

Tot això –aquesta nota, vull dir– té l'origen en la lectura de dos escriptors catalans nascuts en poblacions del català oriental, Joan Salvat-Papasseit i Joan Puig i Ferrer, els quals en els seus textos de creació literària documenten la forma «l'omelic», un hàpax duplicat –si se'm permet l'aparent contradicció–, atès que fora de l'obra d'aquests dos escriptors no l'he sabuda trobar en cap altra, ni literària ni lexicogràfica, ni en el *Diccionari català-valencià-balear*, ni en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*.

Així Joan Salvat-Papasseit, nascut a Barcelona però amb antecedents familiars al Camp de Tarragona i comarques veïnes –si bé els seus pares ja havien nascut a Barcelona, els avis paterns procedien, respectivament, de Reus i de la Selva del Camp, i els materns, de Miravet i del Pla de Cabra–, empra la forma «l'omelic» en un parell de poemes. En el primer, «Inici epitalàmic-film», hi trobem un parell de versos que diuen: «com de vellut de seda / I l'omelic amant amb l'omelic fragant/...». En el segon, «Perquè és alta i esvelta», que com tants altres poemes d'aquest autor, incloent-hi l'anterior, té un clar caràcter íntim i familiar, hi llegim:

«... pels clotets de la sina / s'hi perdien gotims! / -Més avall si arribaven / floria l'omelic.» Cal dir que no trobem mai el mot *llombrígol* en l'obra d'aquest poeta tan popularment barceloní, en especial pel que fa a la llengua.

Tampoc no hem sabut trobar cap referència al *llombrígol* en l'obra de Joan Puig i Ferrer –tot i no haver-la consultada sencera, evidentment– i sí, en canvi, al *melic*, suposadament occidental: «... I com eren petites aquestes coses, Senyor!, per a aquells que tenien l'Ateneu, les Rambles, el seu periodiquet com l'omelic del món!» (*Ressonàncies*, 1942-1952. *Diari d'un escriptor*, Edicions 62, Barcelona 1975, p. 119). Potser en

aquest últim cas, sobretot si es té en compte el context fònic i en especial el lloc d'origen de l'autor (la Selva del Camp), es tracta d'un cas de romanalla o conservació de l'ús de l'article masculí *lo*, encara propi d'una part del català del Camp de Tarragona.

Vet aquí que, gràcies a aquestes citacions de Joan Salvat-Papasseit i Joan Puig i Ferrer, crec que queda justificat llevar l'asterisc que indica una forma hipotètica quan un hom fa esment de l'evolució històrica del mot *melic* < *omelic*. I també crec que, d'alguna manera, s'ha produït a l'interior de la llengua el procés d'expansió d'aquest mot en substitució de *llombrígol*. ←

El «vavaisme»

JOSEP RUAIX

Per a expressar el temps verbal que podem anomenar en català «pretèrit (perfet) remot», disposem, com sap tothom, de dues formes: la simple i la perifràstica. Ara bé, avui alguns autors, editorials, mitjans de comunicació, etc. usen exclusivament la segona i obliden la primera, de la qual cosa, entre altres inconvenients, resulta una embafadora repetició de les partícules *va*, *van* i similars, repetició que algú ha anomenat, humorísticament però escaientment, «vavaisme». Per això hem de reivindicar l'ús, en la llengua escrita i en els nivells alts de la llengua oral, de la forma simple, que ha existit sempre en la llengua literària, és viva avui dia en importants àrees del nostre domini lingüístic i té innegables avantatges estilístics.

El criteri més assenyat per al llenguatge escrit de tipus estàndard és, sense cap dubte, l'alternança de les dues formes de pretèrit, com ara mirarem de detallar, amb la finalitat d'obtenir, bo i seguint la tradició i aprofitant els recursos de la llengua viva, un estil clar, variat i concís alhora:

1) En general, la primera vegada que en un paràgraf hàgim d'escriure el pretèrit remot, farem bé d'usar la forma perifràstica, més clara i popular per a la majoria dels catalanoparlants; en les restants ocasions del mateix paràgraf usarem preferentment la forma simple, però si aquestes ocasions fossin moltes hi intercalariem alguna forma perifràstica. En tot cas, en la 1ª persona del singular preferim la forma perifràstica. Exemples:

- El president **va visitar** l'escola i **parlà** amb mestres i alumnes; després **es dirigí** a l'ajuntament, on **fou** rebut per l'alcalde i els regidors. A la tarda la comitiva **es va traslladar** al poble veí, on **s'inaugurà** el nou tram de carretera...

- **Va venir** una senyora i jo **vaig rebre-la** tan bé com **vaig saber**. Després **vingué** un home ja gran i...

2) També en general, evitarem les dobles perífrasis, és a dir, l'ús de la forma del pretèrit perifràstic quan el verb en forma personal va seguit d'un infinitiu. Amb el verb *deure* usat com a integrant de la perífrasi de probabilitat i amb el verb *deure's* s'ha de fer servir sempre la forma simple (si hom no vol emprar-la en 1ª pers. del sing., ha de cercar una construcció alternativa). Exs.:

- Llavors ells **hagueren de sortir** i nosaltres vam quedar-nos a dintre.

- Per què no em **volguéreu escoltar**?

- No **poguérem resoldre** el problema tan aviat com desitjàvem.

- **Deguí fer**, sense voler, una cara lleugerament estranyada (Pla, *Obres completes* 23, p. 59; constr. alternativa: **Probablement vaig fer**, sense voler...). La seva mort **es degué** a una intoxicació.

3) En els títols, que per definició han de ser concisos, preferirem la forma simple. Exs.:

- Així **parlà** Zaratustra. Allò que el vent **s'endugué**. ←

(Extret del llibre *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui* / 2, p. 41)